

Tretze anys d'arqueologia urbana a la Vila de Xàbia

Joaquim Bolufer Marqués

Museu Arqueològic i Etnogràfic Municipal Soler Blasco

Xàbiga 8
2004

TRECE AÑOS DE ARQUEOLOGÍA URBANA EN LA VILLA DE XÀBIA

Joaquim Bolufer Marqués

En este trabajo se presentan, a manera de fichas, cada una de las veinte excavaciones arqueológicas realizadas dentro del perímetro de la villa de Xàbia, desde que en el año 1990 se realizará la primera intervención con metodología científica. De manera sintética, se ofrecen las características más relevantes de estas excavaciones, así como los datos y conclusiones obtenidas.

En base a los datos aportados por la arqueología urbana, se dan a conocer las primeras noticias sobre un primitivo asentamiento prehistórico del Bronce Final, así como los restos de época islámica recogidos en algunas de las intervenciones realizadas.

De manera más detallada, utilizando informaciones arqueológicas pero también las ofrecidas por las fuentes documentales y bibliográficas, se plantean algunas hipótesis sobre las características y el perímetro de la primitiva fortificación medieval feudal situada alrededor de la iglesia parroquial, así como de la extensión de un antiguo recinto amurallado, que sería anterior al descrito por las actuales rondas.

URBAN ARCHAEOLOGICAL SITES IN XÀBIA, THIRTEEN YEARS ON

Joaquim Bolufer Marqués

The research included in this work is displayed in twenty dossiers, one for each of the archaeological diggings undertaken by means of scientific techniques, the first of which was held in 1990 and taken up within Jávea town boundaries. The work includes a brief account of the most outstanding features relevant to the diggings, as well as different information and conclusions acquired.

Information provided by urban archaeological findings reveals the existence of a prehistoric settlement dating from the late Bronze Age, as well as reports on Islamic remains collected at a number of diggings.

This work also includes detailed assumptions, supported by archaeological findings as well as documentary and bibliographic sources, on the prevailing features and outline of the ancient feudal medieval defensive walls raised around the parish church, as well as the site of an old walled enclosure, previous to that outlined by the current ringroads.

TRETZE ANYS D'ARQUEOLOGIA URBANA A LA VILA DE XÀBIA¹

L'any 1990, es va realitzar la primera excavació arqueològica amb metodologia científica dins l'àmbit de la vila de Xàbia. Fins aquest moment, només disposàvem d'alguns materials arqueològics –ceràmiques, vidres i poc més– que havien estat recollits per Soler Blasco i els seus col·laboradors durant la realització de distintes obres de construcció fetes a la vila².

D'ençà d'aquella primera intervenció arqueològica, ara fa dotze anys, s'han desenrotllat un total de vint excavacions arqueològiques³, sempre dirigides o coordinades des del Mvsev. Les informacions recollides ens han permès documentar, amb més o menys volum d'evidències, alguns dels trets de l'ocupació i el desenvolupament urbà de la vila.

Una característica constatada en la majoria d'aquestes excavacions arqueològiques ha sigut l'escassetat d'estructures conservades al subsòl, o si més no, la poca diversitat que presentaven.

La vila de Xàbia és una fundació medieval de mitjans del segle XIII, que va ser creada arran de la conquesta catalano-aragonesa d'aquestes terres del Xarq-al-Andalus, per Jaume I.⁴

Aqueixa curta història urbana –relativament curta, clar està–, junt amb el manteniment en alguns casos del parcel·lari medieval, o la substitució dels paviments originaris –que quasi mai es superposen a d'altres anteriors–, han provocat que la majoria de les estructures conservades siguin elements excavats al sòl geològic: pous negres, sítges i cisternes. I això mateix que observen als espais privats, es repeteix als espais públics –com ara places i carrers–, en els quals la tendència general ha sigut la de rebaixar sòls i paviments per tal de suavitzar els desnivells.

Tanmateix, en alguns casos, si que es va produir un certa superposició que ha permès conèixer estructures d'especial rellevància. Així, a la intervenció arqueològica del carrer Santa Marta (1995), es varen documentar i recuperar indicis d'una primitiva ocupació prehistòrica de les darreries de l'Edat del Bronze. En aquesta excavació, a més de recollir-se un interessant conjunt de ceràmiques fetes a mà, es descobriren els basaments –molt alterats– d'un possible fons de cabana. És aquest l'assentament més antic conegut al subsòl de Xàbia i, d'alguna manera, el precedent més llunyà de la vila.

Més de dos mil anys després, i al mateix lloc (i també en altres punts del nucli antic, com ara el pati de la casa Arnauda –1993– i el c/ Sant Agustí 10 –2002–), alguns indicis materials, i potser alguna estructura, ens permeten pensar en un petit assentament d'època andalusina semblant als que hem trobat en altres punts del terme⁵. Aquell assentament andalusí, amb una cronologia inicial que podem situar al segle XI, perduraria ben segurament

¹ Els resums de cadascuna de les excavacions que presentem, han estat realitzats en base als informes i/o les notes redactades pels directors de les intervencions.

² Cal fer esment, però, a la intervenció arqueològica de recuperació feta per En Josep Segarra Llamas l'any 1945. El mestre Segarra, documentà durant la construcció de l'actual mercat municipal, l'existència de dos pous negres situats al solar del convent de les Agustines. Gràcies a la seua acció, es recuperaren alguns materials ceràmics d'època medieval i moderna, ara dipositats al Mvsev. En molts casos, ni tan sols coneixem la procedència exacta d'aquelles restes, que genèricament figuraven com a procedents de la vila.

³ La vila de Xàbia figura al P.G.O.U. com un jaciment arqueològic. Qualsevol obra major que s'hi realitze, haurà de comptar amb el preceptiu informe arqueològic.

⁴ Seguint Chabas (1874), Dénia i el seu territori foren conquistats per Pere Eixemen de Carròç a maig o juny de l'any 1244.

⁵ J. Bolufer. 1985.

fins al moment de la conquesta dels feudals de l'any 1244.

Potser, algunes de les cases que seguint la documentació havien de ser donades als nous pobladors que s'hi assentaren durant la segona meitat del segle XIII⁶ correspondrien als edificis d'aquell assentament andalusí situat a la vila, tot i que en altres llocs del terme, com les Capsades, el Benimadrocs, la Lluca i probablement d'altres, els nouvinguts del nord també ocuparen els edificis i habitacles dels anteriors assentaments islàmics.

D'aquelles primeres ocupacions cristianes al terme de Xàbia, només la vila acabarà concentrant la població, esdevenint ben prompte un nucli urbà fortificat i ben important. Els altres assentaments com ara les Capsades o els Benimadrocs, serien abandonats ja a finals del segle XIII o durant el segle XIV. Només la Lluca es va mantindre fins a les acaballes del segle XV o principis del XVI, moment en què va ser despoblat "...arran d'unes morts generals que hi hagué en lo Regne."⁷

NOTES SOBRE LA HISTÒRIA URBANA DE XÀBIA I LES SEUES MURALLES

El nucli històric de Xàbia, s'assenta sobre un sòl geològic de margues blanquinoses miocenes –popularment denominades tap o gleva– formades durant el període anomenat Neogen, inclòs en el Terciari Superior. Aquests estrats –formats farà uns vint-i-cinc milions d'anys– s'adscriuen a l'extens sinclinal de Benissa, responsable de les terres blanques que marquen el paisatge del sud-est de la Marina Alta.

La topografia d'aquest espai, presenta un marcat desnivell d'oest a est –que va dels 35,14 metres sobre el nivell del mar de la plaça del Convent, fins als aproximadament 49 metres s.n.m. de la creu de l'antic portal de la Mar– i de sud a nord –que va dels 33 metres s.n.m. del portal del Clot, fins als 54 metres del Tossal de Dalt–.

Aquestes fortes diferències del nivell, que serien encara més acusades originàriament, condicionarien la ubicació del primitiu assentament situat a la part més alta de la vila. Si fa no fa, al voltant de l'actual església de Sant Bertomeu.

Les referències més antigues que ara coneixem sobre el primer assentament feudal, corresponen a una sèrie de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que ja foren publicats per Roc Chabàs a les darreries del segle XIX. Es tracta de quatre documents datats entre novembre de l'any 1304 i maig del 1308. De la lectura d'aquests documents, emesos pel rei Jaume II, podem entendre que ja a les primeries del segle XIV, la vila disposava d'un mur o tanca que la definia i protegia. Dins d'aquest recinte existien una sèrie d'estructures com ara "les cases i la torre de Joan Cayrat" i la "torre de l'església". Justament, als escrits esmentats, el monarca commina als habitants de Xàbia perquè comencen i acaben "una fortalesa amb la seua vall" que deuria tenir un mur de 5 tapiades d'alt (aproximadament uns 450 cm.) i 5 pams de gruix (uns 125 cm.) i una tapiada de "barana o muralleta" de dos pams de gruix (uns 46 cm.). Seguint els documents, la fortalesa aniria "...des de l'atri de la torre de l'església, fins a les cases d'En Cayrats...", fortificació que el 29 de maig del 1308 (data del darrer document conegut), encara no havia estat conclosa.

Probablement, formarien part d'aquella fortalesa medieval l'absis de Sant Bertomeu –que podem considerar com aquella *torre de l'església* del document citat– i els basaments apareguts a les excavacions realitzades a l'antiga capella de Sant Cristòfol (baix de l'edifici de l'Ajuntament), restes que semblen correspondre al basament quadrangular d'una torre que flanquejaria el costat est d'una porta de la fortalesa, accés que s'hauria conservat en

⁶ Vegeu les efemèrides de Cruaïes (1986) números 6, 7 i 9. També Bolufer (2000).

⁷ Documentació facilitada per Miquel Almenara d'un expedient del l'Arxiu del Regne de València.

l'arc de les escaletes.

No sabem, però, si aquella fortalesa va ser definitivament acabada. A tall d'hipòtesi, basant-nos en les restes conservades podem suposar que tindria una forma quadrangular, que abastaria els voltants de Sant Bertomeu. Dins la fortalesa, restaria també la torre d'En Cayrat, edifici que ben segurament correspondria a la torre que es conservava al convent de les Agustines⁸, tal com ens explicava Vicent Boix (1865) al seu llibre sobre la Venerable Sor Maria de Jesús, fundadora del convent:

"...Enfrente de la torre de la iglesia parroquial y sobre un terreno mas elevado se alzaba a principios del siglo XVII una casa antigua, que afectaba la forma de un fuerte, defendida por un elevado y robusto torreón que todavía subsiste, y entrabase a esta casa por una puerta robusta, cuyo arco se conserva todavía tapiado por una gruesa pared. ...".

També l'historiador Roc Chabàs, en un treball publicat l'any 1917, va considerar que aquella antiga torre del convent era l'esmentada en la documentació medieval. Així, en els paràgrafs que dedica al convent de les Agustines, diu Chabàs:

"...La casa solariega de aquella señora (Joana Anna Bolufer) y otras que se adquirieron fueron el convento. Se distinguía dicha casa por una torre antigua, que dice la fama, y lleva trazas de ello, que era la de En Joan Cairat, primer poblador de esa villa y que aún se conserva en el huerto de las religiosas..."

Segons això, podríem considerar que el límits sud i nord de la fortalesa estarien emmarcats per l'actual edifici de l'Ajuntament i el Mercat Municipal, espai ocupat pel convent fins l'any 1936.

Més complicat encara és poder definir el recinte de la primitiva muralla de la vila. Seguint les informacions aportades per les excavacions arqueològiques, podem marcar una àrea on es localitzen estructures (i materials) anteriors al segle XV (figura 1). Combinant aquestes informacions amb el carreratge de la vila i el possible basament d'un mur de tanca conservat al número 5 del carrer Roques (erròniament considerat com la torre d'En Cayrat); ens atrevim a definir un recinte que estaria emmarcat a llevant pel carrer Roques, al Migdia per la Ronda Sud (altrament dita Muralla de Baix), a ponent pels carrers de Sant Josep, Verge del Pilar i Pastores; i al nord per l'avinguda Príncep d'Astúries i la Ronda Nord (popularment coneguda com la Muralla de Dalt).

Fora d'aquest perímetre, les intervencions arqueològiques ens han aportat estructures i materials del segle XVI o posteriors, dades que podem afegir a d'altres notícies documentals que fan referència a edificis situats fora d'aquell hipotètic recinte, com és la construcció de l'església de Loreto l'any 1515, o les primeres notícies conegudes sobre la reparació de la muralla o la fortificació dels seus portals (any 1554). No sabem, però quan es va bastir el recinte emmurallat que emmarquen les actuals rondes i que confereixen a la vila aqueixa planta hexagonal tan característica. Tal volta, hauríem de vincular-lo al creixement de la vila cap a llevant del carrer Roques, i cap a ponent dels carrers Sant Josep / Verge del Pilar / Pastores, creixement que respondria a un augment demogràfic i econòmic.

Així, les sèries demogràfiques⁹ que coneixem per a Xàbia a partir del Fogatge del 1381¹⁰, ens indiquen un paulatí increment de quasi el 50 % de cases entre l'any 1493 (amb

⁸ El convent de les Agustines, bastit a mitjans del segle XVII (1662), va ser destruït l'any 1936. Aquest solar va ser permutat pel de l'antic convent dels Mínims, on es construí el nou convent, mentre que al solar de l'anterior convent de les Agustines, l'Ajuntament va alçar l'actual Mercat Municipal.

⁹ Antoni Grau (2001), Vicenta Ros (1987).

¹⁰ Joan Ivars (1990).

Figura 1. Hipòtesi sobre el primitiu recinte murat de la vila

189 cases, que correspondrien aproximadament a uns 756 habitants) i el 1510 (amb 282 cases, aproximadament uns 1128 habitants). Potser, aquest considerable creixement demogràfic es puga relacionar amb el creixement de la vila i l'ampliació del seu recinte murat, que en aquells moments quedaria determinat per les actuals rondes.

Certament, el que acabem d'exposar és ara per ara, una hipòtesi que només futures excavacions arqueològiques i estudis podran –si arriba el cas– anar aclarint.

Aquest circuit emmurallat de Xàbia¹¹, que des del segle XVI o poc abans va circumval·lar la vila, apareix esmentat en diverses de les anotacions que G.Cruaïes recollí de l'Arxiu Municipal. A partir de l'any 1554, són diverses les referències a obres de reparació de la muralla i fortificació de les seues portes que es conservaven a l'Arxiu Municipal. La darrera de les referències sobre les muralles que trobem al treball de Cruaïes és de l'any 1873, data en la qual foren enderrocades¹².

De mitjans del segle XIX, són dos textos no molt extensos, però si interessants, que ens descriuen les muralles de la vila. El primer és de la coneguda obra de Madoz (1847):

¹¹ Per a més informació sobre les muralles d'època moderna vegeu l'estudi de J. Bover (1942)

¹² Fins la dècada dels anys seixanta del segle passat, es conservava a la Ronda un tros de la muralla que havia servit per recolzar el mur del trinquet de pilota.

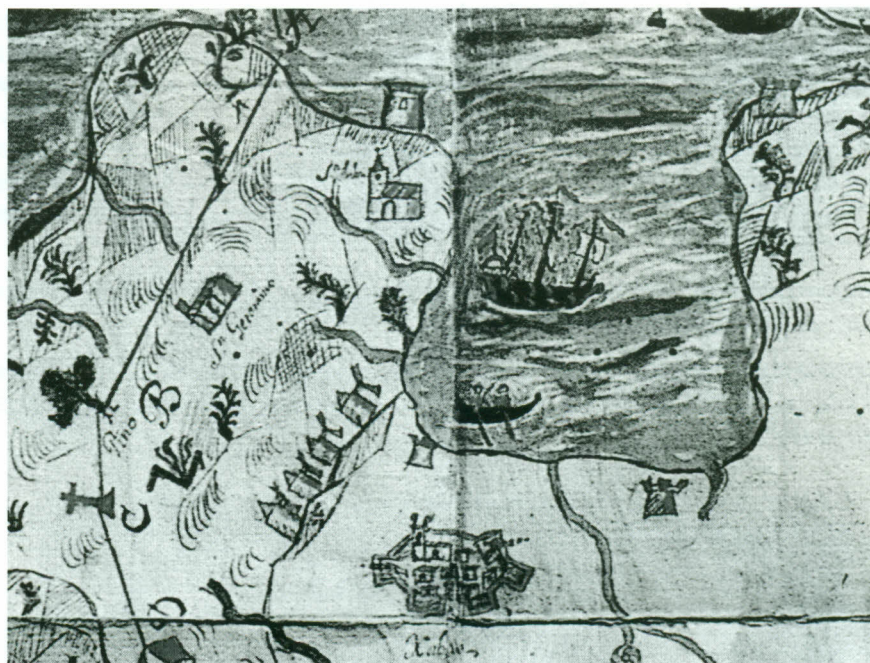
"Esta circuida de murallas de una vara de espesor con muchos fuegos cruzados por los torreones que hay de trecho en trecho, tres de los cuales, situados en tres angulos diferentes, pueden sostener artilleria. Solo dejan tres entradas o puertas que son, la de San Vicente, vulgo de la Ferreria, que es la que mira al Oeste y da comunicacion al arrabal del convento; la de San Jaime conocida por la del Clot, y la del Mar: todas tres estan defendidas por soberbios torreones, que secundados por los lienzos de las murallas y por otros de inferior orden, pueden ofrecer buena resistencia".

El segon, més curt, el trobem a l'obra que Vicent Boix (1865) va dedicar a la fundadora del convent de les Agustines de Xàbia:

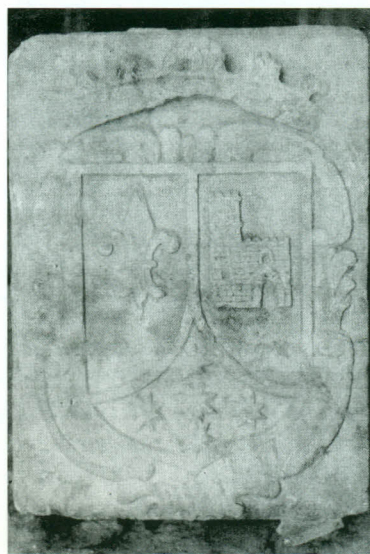
"Rodea la poblacion una muralla sólida y ennegrecida por cuatro siglos de existencia, flanqueada de torres góticas, que guardan la puertas defendidas por robustos matacanes".

La vila emmurallada de Xàbia al plànol de F.Coello de 1859

La vila de Xàbia a mitjans del segle XVII. Plànol conservat a l'Arxiu de Medinaceli.

Escut de la vila de Xàbia. Segle XVIII. Aquest escut de pedra flanquejava l'accés del Portal del Clot. Fotografia: Arxiu Chorro.

Escut dels Marques de Medinaceli, senyor de Xàbia. Aquest escut, flanquejava l'entrada del Portal del Clot. Fotografia: Arxiu Chorro.

INTERVENCIIONS ARQUEOLÒGIQUES REALITZADES A LA VILA DE XÀBIA (1990 - 2002)

Xàbiga 8

25

- 1.- Carrer Roques núm. 5.
- 2.- Carrer Sant Bonaventura.
- 3.- Antiga farmàcia de Tena / Carrer Major núm. 43.
- 4.- Pati de la Casa Arnaudà / Plaça del pintor Sorolla.
- 5.- Carrer Sor Maria Gallart núm. 3. Antic carrer Nou de la Vila.
- 6.- Antiga capella de Sant Cristòfol / Fossar. Ajuntament
- 7.- Carrer Sant Marta núm. 1.
- 8.- Plaça de l'Església núm. 10 / Carrer Sant Bertomeu.
- 9.- Carrer Estret núm. 7.
- 10.- Casa de les Primícies núm. 2. Pati.
- 11.- Casa de les Primícies núm. 2. Pou Mauro.
- 12.- Carrer Sant Josep núm. 7.
- 13.- Carrer Major núm. 32. 14.- Carrer d'Avall núm. 41.
- 15.- Carrer Verge del Pilar núm. 2.
- 16.- Ronda Sud núm. 18.
- 17.- Capella de la Casa de les Primícies.
- 18.- Carrer Major núm. 12.
- 19.- Plaça de Baix núm. 5. Antiga casa del Comitè o Falange.
- 20.- Carrer Sant Agustí núm. 10.

1. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER ROQUES NÚMERO 5

Excavació arqueològica de salvament que va afectar íntegrament el solar d'una antiga construcció / vivenda, que ha estat modificada interiorment però que conserva els paraments externs.

Tipus d'estructures: En el reduït espai excavat aparegueren, per sota del paviment modern, dos petits pous/sitges de planta circular (d'uns 75 cm. de diàmetre i una profunditat màxima de d'entre 55 i 65 cm.), restes d'una gerra ceràmica semienterrada i dos basaments de maçoneria. El basament situat a l'extrem sud-oest correspondria a un antic accés o porta, després encegat, mentre que l'altre basament, adossant al mur nord de l'habitació, de 200 x 50 cm., podria ser interpretat com el banc o sustentació d'un armari o potser altre element.

Data de la intervenció: Maig-juny de 1990. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre l'edifici, tanmateix, a la bibliografia recent (Espinós & Polo, 1985), aquesta estructura ha estat –erròniament– interpretada com l'antiga torre d'En Cayrat, estructura citada en la documentació medieval (1304).

Excavació Arqueològica: La intervenció arqueològica va afectar a l'interior de la suposada torre, espai de planta trapezoïdal d'uns 17.68 metres quadrats de superfície.

Descripció dels nivells estratigràfics: Un total de vuit capes van ser destriades a la intervenció; a la base, apareixia el nivell geològic natural de margues miocenes (capa 9). De dalt a baix, les sis primeres capes correspondrien al pis modern de la casa i les seues preparacions: taulells, base de ciment-porland, argila, graves i una bossada d'enderrocs. Per sota i per damunt d'una fina capa d'argila roja que s'assentava sobre el sòl geològic, s'estenia la capa 7, potent nivell de reompliment de 70 cm. de potència format per enderrocs.

Valoració: Tot i que les dades aportades per l'excavació no han estat massa riques, si que ens permeten confirmar que aquest edifici –si més no la part excavada– que fa un marcat retranqueig de més de 150 cm. pel sud respecte de l'alineament del carrer Roques i que havia estat considerat com una torre, no és sinó una estança que va reutilitzar un antic basament de còdols i morter de calç –probablement, un segment conservat de l'antiga muralla dels segles XIII-XIV–, com a base o fonament per bastir el mur de frontera de la casa, que dona al carrer Roques.

Les estructures i materials recuperats durant l'excavació són majoritàriament moderns (segles XVIII- XIX) i només alguns fragments, que podem considerar residuals, tenen unes cronologies dels segles XVI-XVII.

2. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER SANT BONAVENTURA.

Seguiment de les obres realitzades en la reparació d'uns desaigües al carrer Sant Bonaventura.

Tipus d'estructures: Estructura subterrània de planta rectangular, coberta per una volta sustentada per arcs rebaixats fets amb carreus de tosca. A l'extrem sud, baix d'un arc de mig punt, aparegué un banc corregut amb alguns elements que fan pensar en la utilització d'aquest espai com corral o porquera.

Data de la intervenció: Abril de 1991. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: Aquesta estructura, descoberta només parcialment, formaria part de la gran reforma realitzada a la casa de les Primícies durant la segona meitat del segle XIX, just quan l'edifici era propietat del ric i influent Antoni Català Català.

Excavació Arqueològica: La intervenció arqueològica va consistir en el seguiment de les obres que s'hi realitzaven, documentant-se gràficament l'estructura i recollint-se alguns materials.

Descripció dels nivells estratigràfics: Semblantment, l'estructura va ser reblida amb materials diversos durant les obres de desaigüe i canalització de l'aigua potable realitzades a la vila l'any 1923.

Valoració: L'estructura descoberta, d'uns 9,25 metres quadrats, i d'altres que continuaven cap a

l'oest i que no foren excavades, evidencien la importància de l'edifici conegut com Casa de les Primícies, amb estructures subterrànies fins ara desconegudes que ocupaven, inclús, espais públics. La seua cronologia, que relacionem amb la gran reforma d'A. Català de mitjans del segle XIX, mostren el poder i la capacitat de la rica burgesia xabienca que és capaç de modificar i ocupar espais públics, tot mostrant i demostrant la seua supremacia social i econòmica fonamentada en la riquesa generada per la producció i comerç de la pansa.

3. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER MAJOR NÚMERO 43 / ANTIGA FARMÀCIA DE TENA.

Excavació arqueològica de salvament realitzada sobre un edifici construït a mitjans del segle XIX, que havia esta adquirit pel municipi per tal de rehabilitar-lo.

Tipus d'estructures: Paviments actuals i decimonònics i les seues preparacions. En la intervenció de 1993 es descobrí i excavà un pou, de secció circular, que havia estat tallat pels fonaments de la casa del segle XIX.

Data de la intervenció: Octubre 1992 / 93. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: Aquest edifici, situat dins l'àmbit del recinte emmurallat del segle XVI, no apareix esmentat a la documentació coneguda.

Excavació Arqueològica: L'existència d'un gran soterrani, que ocupava gran part de la planta de l'edifici, feu centrar l'excavació en una estreta franja del costat nord-oest de la casa, on es feu un sondatge de 3,25 x 1,5 metres, arribant-se fins als 130 cm. de profunditat màxima. Posteriorment, les obres de fonamentació de l'edifici, descobriren la part inferior d'un pou circular que havia estat tallat pels fonaments del mur de frontera de l'actual edifici, recaient al carrer Major.

Descripció dels nivells estratigràfics: La cala arqueològica realitzada en la primera fase de l'excavació, va evidenciar un total de deu unitats estratigràfiques que corresponien a quatre sòls, de margues i argiles, i sis nivells de reompliment. En conjunt, però, es tracta de conjunts i elements amb una estreta cronologia vinculada a l'actual edifici. El pou, aparegut durant les obres de reforçament dels fonaments de la Farmàcia de Tena, mostrava un únic nivell de reompliment que va oferir abundants materials arqueològics.

Valoració: L'excavació realitzada a la "Farmàcia de Tena", ha permés recollir dades sobre les diverses refaccions realitzades en l'edifici d'ençà de la seua construcció a la segona meitat del segle XIX. Cal destacar però, el nombrós i interessant conjunt de ceràmiques i vidres recuperats en l'excavació del pou aparegut per sota del mur decimonònic de la frontera. La cronologia dels materials recuperats en el reompliment d'aquest pou, sembla centrar-se en la segona meitat del segle XVI, amb algunes magnífiques mostres de ceràmica envernissada italiana dels tallers de Montelupo. També però, s'hi han recollit alguns pocs fragments de ceràmiques medievals. Tanmateix, l'estudi quantitatiu dels materials ens fa pensar en una estructura domèstica –el pou– que seria amortitzada a finals del segle XVI, mentre que les escasses ceràmiques anteriors recuperades a l'excavació, han de ser considerades residuals i per tant no ens permeten pensar que aquest espai va estar ocupat en època medieval.

4. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL PATI DE LA CASA ARNAUDA / CARRER ROQUES NÚMERO 8.

Excavació arqueològica de salvament que va afectar a un reduït espai de l'antic pati de la Casa Arnauda, ara plaça de Joaquim Sorolla.

Tipus d'estructures: L'única estructura documentada va ser el fons d'una sitja excavada sobre el sòl geològic de margues.

Data de la intervenció: Primera quinzena de març de 1993. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre aquest espai. La casa Arnauda, és un gran edifici burgès bastit a la segona meitat del segle XIX que es situa a l'est de l'església de Sant Bertomeu, just al centre del nucli primitiu de la vila. Ben segurament, la seua construcció comportaria la destrucció de diverses parcel·les de planta gòtica.

Excavació Arqueològica: La intervenció arqueològica va afectar al patí de la casa Arnauda. La cala inicial, va mostrar el sòl natural de margues, així com l'extrem d'una estructura excavada sobre aquest sòl natural. L'excavació, fou ampliada per tal d'abastar aqueixa estructura arqueològica, que corresponia a la base d'una sitja amb forma de tendència esfèrica, un diàmetre de dos metres i una profunditat màxima conservada de 120 cm.

Descripció dels nivells estratigràfics: L'excavació arqueològica va poder destriar vuit nivells formats, majoritàriament, en èpoques recents:

Nivells 1 a 3. Corresponia al paviment actual i la seua preparació.

Nivell 4. Pis d'argiles roges i còdols pertanyent a l'habitatge de la casa.

Nivell 5. Rebliment de blocs de pedra, còdols i grava amb materials arqueològics escassos i de cronologia recent.

Nivell 6. Capa irregular d'escassa potència, estèril arqueològicament, que cobria parcialment la sitja.

Nivell 7. Nivell de 75 cm. de potència format per margues soltes, còdols i materials arqueològics de cronologia medieval i moderna.

Nivell 8. Correspon al sòl geològic de margues miocenes sobre el qual es va excavar la sitja.

Valoració: Aquesta excavació, ha permès descobrir una de les estructures bastides pels primers colons assentats a la vila de Xàbia poc després de la conquesta feudal d'estes terres d'Al-Andalus. El conjunt ceràmic recuperat a l'interior de la sitja (estructura que només es conservava parcialment), ens mostra el que seria l'aixovar domèstic dels fundadors de la vila cap a la primera meitat del segle XIV, amb peces de ceràmica comuna (*obra aspra*, envernissades en verd o melat, gerres, etc.) i d'altres peces de terrissa fina com plats i escudelles decorades en verd i manganés de Paterna, reflex metàl·lic, i inclús uns pocs fragments de ceràmica envernissada andalusina de cronologia tardana; evidències d'un anterior i petit assentament islàmic que ocuparia aquest espai de la vila.

5. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER SOR MARIA GALLART NÚMERO 3 (ANTIC CARRER NOU DE LA VILA).

Excavació arqueològica de salvament, realitzada sobre el solar d'una vivenda tradicional enderrocada per a la construcció d'un nou habitatge.

Tipus d'estructures: Reompliments

Data de la intervenció: Juny de 1993. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre l'edifici que ocupava aquest espai, situat, però dins l'espai de l'antic nucli urbà. Aquest carrer, ara anomenat de Sor Maria Gallart –fundadora de l'antic convent de les Agustines l'any 1663– era abans conegut com el carrer Nou de la Vila, nom que hem pogut documentar ja al segle XVII.

Excavació Arqueològica: El solar presentava una superfície aproximada de 60 metres quadrats. Sobre aquesta àrea es plantejaren quatre cales que afectaren una superfície total de 17 metres quadrats: la cala A, de 2,25 x 1,85 mts., la cala B, de 2,95 x 1,80 cm. mostrava una estratigrafia més complexa però de cronologia molt recent; la cala C, de 2 x 1,80 cm. presentava un únic nivell, i la cala, anomenada P, situada a l'àmbit del pati de la vivenda. Aquí hi fou descobert, i parcialment excavat, un pou negre de 150 x 130 cm. que va oferir abundants materials ceràmics de mitjans del segle XVIII.

Descripció dels nivells estratigràfics: També aquí, era ben senzilla l'estratigrafia arqueològica. Tal com ha estat dit, l'única cala que va oferir una seqüència més complexa, la B, presentava cinc nivells amb una potència màxima de 48 cm. Totes aquestes capes corresponien al paviment de l'edifici i

anteriors preparacions o sòls, sempre de datació molt recent. La cala A, a l'oest de l'anterior, presentava un únic nivell de reompliment d'uns 55 cm. de potència que descansava sobre el sòl geològic de gleva. La cala C, mostrava un únic nivell de 15 cm. de margues i grava, que corresponia a la preparació de la casa. L'estructura més interessant apareguda a l'excavació, corresponia al pou negre de la cala P, que va ser excavat fins a un metre de fondària i va aportar abundants ceràmiques de les darreries del segle XVII i XVIII.

Valoració: Els materials i les estructures aparegudes en aquest solar no ens permeten retreure'ns més enllà del segle XVII. Potser aquí, com en altres llocs de la vila, els antics estrats haurien estat destruïts per la intensitat de les obres de preparació i adaptació del sòl, rebaixant els nivells medievals que haurien desaparegut.

Siga com siga, cal pensar que aquesta àrea estaria inclosa dins l'àrea del primer recinte emmurallat de la vila de finals del segle XIII o principis del XIV.

6. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A L'ANTIC FOSSAR (EDIFICI DE L'AJUNTAMENT).

Excavació de salvament realitzada prèviament a la reestructuració i aprofitament, com oficina de recaptació municipal, d'aquest espai situat a l'extrem sud-oest de l'Ajuntament, a la vora de l'arc de les escaletes.

Tipus d'estructures: Fossar (cementeri d'inhumació) / estructures defensives (basament de torre quadrangular?) / capella (basaments de murs de la capella de Santa Maria i Sant Cristòfol).

Data de la intervenció: maig de 1994. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: A les Efemèrides de G. Cruaïes es fa referència a la construcció, l'any 1602, de l'ermita de Sant Cristòfol, bastida sobre l'antic fossar, que seria utilitzada també com escola sota l'advocació de la Nostra Senyora i Sant Cristòfol. A començaments del segle XIX, aquest espai passà a ser la capella de la Mare de Déu dels Desemparats fins al 1890.

Excavació Arqueològica: Extensiva, afectant a tota la superfície de l'antiga ermita d'aproximadament 56 metres quadrats.

Descripció de les estructures i els nivells estratigràfics: L'excavació ha documentat cinc fases, destacant l'aparició de les restes constructives de l'ermita o capella (mur M II), així com els basaments d'una estructura quadrangular que ha estat interpretada com el fonament d'una possible torre del primitiu recinte murat de la vila (Mur III). Per baix d'aquestes estructures, s'estenia l'antic fossar del qual s'han documentat 25 fosses d'inhumació onze de les quals contenien restes ben conservades. Estratigrafia:

Nivell 1.- Pis actual (reestructuració dels anys setanta del segle XX).

Nivell 2.- Pivots de formigó per a la sustentació de pilars.

Nivell 3.- Enderrocs recents barrejats amb restes òssies del fossar.

Nivell 4.- Mur I, corresponent al fonament dels actuals murs de l'Ajuntament. Irregular i escassament travat, descansa sobre un nivell d'enderrocs antics poc compactats.

Nivell 5.- Correspon a la destrucció dels murs II, III i IV.

Nivell 6.- Conjunt d'enderrocs amb materials dels segles XIV-XVII corresponent a les distintes fases constructives de la capella i l'ajuntament.

Nivell 7.- Mur II. Correspon al basament de la capella, datant-se a principis del segle XVII.

Nivell 8.- Conjunt que correspon a un nivell d'arrasament de les fosses.

Nivell 9.- Conjunt que ompli l'interior de l'àmbit de l'estructura del basament de la torre, amb materials dels segles XIV-XV.

Nivell 10.- Mur IV. Mur d'una estructura adossada al basament de la torre.

Nivell 11.- Capa de morter de calç que cobreix el sòl natural de gleva i s'adossa al mur III.

Nivell 12.- Mur III. Correspon al basament de dos robustos murs paral·lels que arriben als 160 cm. de gruix, assentats sobre la gleva de base i en algun cas sobre les fosses d'enterrament.

Nivell 13.- Enterraments medievals.

Nivell 14.- Correspon a la construcció de les fosses. Nivell 15.- Sòl natural de margues.

Valoració: L'excavació d'aquest espai, ha permès documentar un sector del primitiu fossar de la vila, amb una cronologia centrada en el segle XIV, així com les restes d'una possible estructura defensiva de cronologia un poc posterior. Adossades o superposades, s'hi han localitzat d'altres elements constructius vinculats a l'ermita de Sant Cristòfol i l'Ajuntament.

7. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER SANTA MARTA NÚMERO 1.

Excavació arqueològica de salvament que va afectar íntegrament el solar d'una antiga vivenda enderrocada per construir un laboratori farmacèutic.

Tipus d'estructures: Seguint l'informe de l'excavació, les estructures aparegudes han estat dividides en tres grups:

- Estructures contemporànies: celler, corral, pou negre, fonaments de l'edifici cantoner amb la plaça de l'Església.
- Pous: pou I (segles XIV-XV), pou II (segles XVIII-XIX), pou III (XVIII-XX), pou IV (XVI-XVII), pou V (andalusí ?).
- Estructures de finals de l'Edat del Bronze.

Data de la intervenció: Febrer de 1995. **Director de l'excavació:** Alberto González Alonso.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre l'edifici que ocupava aquest espai, situat, però dins l'espai de l'antic nucli urbà.

Excavació Arqueològica: El solar presentava una forma rectangular de 11 x 6,5 mts. Sobre aquest espai es va plantejar un sondatge de 2 x 2 mts. i una rasa de 2 x 5 mts, espai que després va ser ampliat a tota la superfície del solar exceptuant l'antic celler, lloc excavat sobre l'estrat geològic i en el que haurien desaparegut les possibles estructures arqueològiques.

Descripció de les estructures i els nivells estratigràfics: Foren localitzats sis pous / sitges, tres dels qual van ser excavats de manera total, mentre que els altres, apareguts baix de les mitgeres de les cases veïnes, només foren buidats parcialment.

Aquestes estructures, tot i presentar diverses cronologies (des del segle XIII fins al XVIII), mostren unes característiques semblants. Totes foren excavades en el sòl natural de margues, amb una profunditat que arriba als dos metres (pou II) i uns diàmetres que varien entre els 125 cm. i el 200 cm. Pel que fa a la seua tipologia i funcionalitat, podríem considerar-los com sitges, com clarament s'evidencia als números I i V, de forma acampanada. Les estructures corresponents al Bronze Final han estat interpretades com un fons de cabana del qual es conservaven els basaments, molt alterats, de dos murs de pedra en sec que definirien un angle recte, així com alguns clots excavats sobre el sòl natural que potser en algun cas correspondrien a forats de pals o postes.

Nivell Superficial.- Estrat d'una potència variable entre els 10 i els 50 cm., amb diverses textures i composicions segons els àmbits.

Nivell I.- Correspon a l'estrat de l'Edat del Bronze que conserva les restes, molt alterades, d'una estructura quadrangular de blocs de pedra, amb dos tipus de sediment; una terra fosca, amb restes de matèria orgànica i fragments ceràmics, i una terra margosa clara de color groguenc, quasi estèril arqueològicament.

Valoració: Aquesta intervenció arqueològica, tot i l'escassa superfície excavada, ha aportat dades ben interessants sobre les ocupacions humanes desenrotllades a l'espai de la vila de Xàbia. S'ha documentat una primitiva ocupació prehistòrica de finals del II mil·lenni / principis del I mil·lenni, així com una sitja i restes ceràmiques de cronologia plenament islàmica que permeten situar, també en aquest lloc, un assentament andalusí de característiques semblants a d'altres coneguts al terme. Dades que ens indiquen clarament, les òptimes condicions d'aquest lloc per a l'assentament de grups humans, tal com demostrà el definitiu assentament de la vila actual, amb uns precedents milenaris, i una realitat urbana sorgida arran de la conquesta jaumina del 1244.

8. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A LA PLAÇA DE L'ESGLÉSIA NÚMERO 10.

Excavació arqueològica de salvament, que va afectar íntegrament el solar d'una antiga vivenda que originàriament formava part de l'edifici contigu, conegut com la casa dels Sapena.

Tipus d'estructures: Pati amb restes d'un paviment de rejoles col·locades en "spicatum", dues cisternes, un pou mauro, estructures de canalització i diverses sitges i fosses excavades en el sòl geològic.

Data de la intervenció: Entre el 18 de gener i el 14 de febrer de 1996.

Director de l'excavació: Pilar Ulloa Chamorro.

Referències històriques: Aquest edifici, tant el solar excavat com la casa-palau recaient a la plaça de l'Església, corresponia a la "*casa solariega*" de la família Sapena, fundada i probablement bastida per *Bernat Sapena lo antich*, mort a Xàbia el 1505, descendent de la família catalana dels Murs.

Excavació Arqueològica: La intervenció arqueològica es va plantejar sobre la superfície, més o menys quadrangular, d'un solar de poc més de 100 metres quadrats, que fou dividit en quatre sectors.

Descripció dels nivells estratigràfics: L'excavació arqueològica ha destriat un total de 44 unitats estratigràfiques que corresponen a diversos conjunts i elements. A grans trets, podríem considerar una capa superficial formada pels paviments actuals (i la seua preparació) i les restes de l'enderrocament de l'edifici. Per baix, a més del paviment de rejoles disposades en espiga (U.E. 3005), possiblement de finals del segle XV, hi apareixen diversos elements que excaven o descansen sobre el sòl geològic natural de margues miocenes.

Valoració: Aquesta excavació ha permès localitzar i interpretar diversos elements constructius originaris de l'edifici enderrocat que havien estat emmascarats per diverses reformes posteriors. L'espai descobert s'articulava a l'entorn d'un pati central amb un paviment de rejoles, damunt citat, que continuaria en direcció nord-est ja dins la casa-palau dels Sapena. Als costats del paviment, a més d'altres estances com ara l'estable, dues cubelles amb sengles canalitzacions recollirien les aigües pluvials per conduir-les a dues cisternes, una situada a l'extrem oest del solar, i l'altra, a l'extrem oposat, ja dins la casa-palau dels Sapena.

En conclusió, la intervenció a ratificat l'interès i l'antiguitat de l'edifici enderrocat (segona meitat del segle XV), que correspondria a les dependències annexes (estables, magatzems, etc.) del palauet dels Sapena de Mur.

9. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER ESTRET NÚMERO 7.

Seguiment de les obres realitzades al pati d'aquesta casa, fent-se un petit sondatge arqueològic conseqüència de l'enderrocament un vell mur.

Tipus d'estructures: Només es detectaren dipòsits arqueològics.

Data de la intervenció: 17 al 27 de gener de 1997. **Director de l'excavació:** Josep Casabò.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre l'edifici que ocupava aquest espai, ubicat dins l'espai murat de Xàbia.

Excavació Arqueològica: No coneixem la superfície afectada, tractant-se, ben probablement d'una rasa d'aproximadament 170 cm. de potència en la qual foren destriats tres nivells.

Descripció dels nivells estratigràfics:

Nivell I.- Estrat d'una potència aproximada de 30 cm. format per una capa de coloració fosca amb abundant matèria orgànica i restes constructives. Ha estat interpretat com el sòl d'un antic estable.

Nivell II.- Estrat amb una potència de 40 cm. que s'aprimava en direcció nord. Correspon a una capa de terres de coloració clara i composició heterogènia amb restes constructives i materials ceràmics.

Nivell III.- Estrat corresponent al sòl natural geològic de margues miocenes sobre el qual s'assenta la vila. Foren excavats aproximadament uns 100 cm.

Valoració: Seguint l'informe de l'excavació, l'única valoració sobre aquesta intervenció prové de l'anàlisi dels escassos materials arqueològics recuperats. En total, 48 fragments ceràmics, el 90 %

dels qual corresponen a ceràmiques comunes (envernissada o sense), i només cinc fragments de ceràmica fina dels segles XVI i XVII entre els què destaca el perfil sencer d'un plat d'ala curta de ceràmica envernissada i policromada d'origen italià (Montelupo), datat a les darreres dècades del segle XVI.

10. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A LA CASA DE LES PRIMÍCIES. PATI.

Excavació arqueològica de salvament que va afectar gran part del pati interior de la Casa de les Primícies.

Tipus d'estructures: Pous i altres.

Data de la intervenció: Abril de 1997. **Director de l'excavació:** Pilar Ulloa Chamorro.

Referències històriques: La més antiga referència coneguda sobre l'edifici la trobem a R.Chabàs (1917) que l'anomena "casa palacio de los marqueses de Denia", esmentant que era ocupada per Joan d'Urteaga, batle de la vila, quan hi fou hostatjat el 1611 el duc de Lerma. Chabàs ens conta, que abans de ser adquirida i reformada per Antoni Català Català (a mitjans del segle XIX), responsable de l'actual aspecte de l'edifici, la casa tenia "*altos ventanales y ancho portico, que le daban el aspecto clásico de casa señorial*". Les reformes interiors, han tret alguns elements arquitectònics gòtics, en sintonia amb els materials més antics recuperats en les excavacions que s'hi ha realitzat.

Excavació Arqueològica: La casa de les Primícies és l'edifici de la vila que disposa de més intervencions arqueològiques. Aquesta excavació que ara esmentem, va ser la primera de les tres intervencions realitzades. A hores d'ara, però, les úniques informacions que disposem de la excavació, ens indiquen que l'àrea afectada fou el pati (d'uns 49 metres quadrats de superfície), espai en el qual varen ser excavades diverses estructures hidràuliques (aljubs i canalitzacions).

Valoració: A falta d'informes i altre tipus de documentació procedents de l'excavació (que encara no han estat entregats al museu), els materials arqueològics recuperats si que ens indiquem la rellevància social i econòmica dels habitants d'aquesta casa. Així, destaca l'interessant conjunt de ceràmiques italianes de la Liguria d'entre 1575-1625, recuperades en un dels pous excavats.

11. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A LA CASA DE LES PRIMÍCIES.

POU NEGRE DEL CELLER.

Excavació arqueològica de salvament que va afectar exclusivament a una estructura excavada en el subsòl geològic de l'edifici.

Tipus d'estructures: Pou negre o mauro.

Data de la intervenció: 11-13 d'agost de 1997. **Director de l'excavació:** Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: Aquest edifici, al si del nucli antic de la vila de Xàbia, va ser originàriament una construcció gòtica o tardo-gòtica, que patí una important reforma durant la segona meitat del segle XIX. Tal com ja havíem dit a la fitxa corresponent a la primera intervenció arqueològica hi va ser realitzada, l'edifici era ocupat pel batle, sent la residència eventual del Marqués en les seues visites a la vila.

Excavació Arqueològica: La intervenció arqueològica va consistir en l'excavació d'un pou negre que s'adossava i era definit en el seu costat nord-est, pel basament de blocs rectangulars de pedra tosca d'un dels murs mestres de l'edifici. Aquest mur, corresponia a un dels costats llargs del celler de la casa, que va ser reforçat i des del qual es va realitzar l'excavació del pou.

Descripció de les estructures i els nivells estratigràfics: L'única estructura documentada i excavada va ser la base o dipòsit d'un pou negre de forma més o manco ovoide, vertical, amb un coll i boca més estrets i una base plana, que havia estat excavat sobre el pis geològic de "gleva". Presentava aproximadament les següents dimensions: diàmetre màxim 160 cm.; altura màxima excavada 180 cm.; amplària màxima a l'extrem superior, 135 cm.; amplària màxima a la base, 140 cm. Per les seues

característiques i la seua homogeneïtat, podem considerar tot el reompliment del pou com un únic conjunt format per argiles grisenques amb abundants detritus, i un important volum de materials arqueològics (ceràmiques, vidres, metalls i restes de fauna) que representaven, aproximadament, el 35 o 30 % del total del reompliment.

Valoració: Aquesta estructura i els materials que hi contenia, pertanyen a un àmbit domèstic amb una cronologia que provisionalment emmarcaríem entre les acaballes del segle XVI i el primer quart de la centúria següent. L'especial interès d'aquest conjunt està representat per la seua diversitat i l'associació dels materials que el formen. Així, junt amb el grup de les ceràmiques fines, hi trobem un voluminós conjunt de ceràmiques de cuina i ús comú que ens permeten obtindre una visió global dels aixovars domèstics d'aquests moments; més encara si considerem que els materials recuperats deuen correspondre a un àmbit de tipus senyorial, tal com semblen indicar-ho, si més no, una part dels materials com ara són les ceràmiques importades o el nombrós conjunt de vidres on hi destaquen els fragments de copes per al vi, que en la major part dels casos estaven decorades.

12. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER SANT JOSEP NÚMERO 7.

Excavació de salvament realitzada prèviament a la construcció de l'edifici destinat a vivenda.

Tipus d'estructures: Estructures domèstiques (hidràuliques i d'habitació).

Data de la intervenció: Del 20 de novembre a l'1 de desembre de 1997.

Director de l'excavació: Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre l'edifici que ocupava aquest espai. Tanmateix, la tècnica constructiva de l'edifici, permeten considerar-lo una construcció anterior al segle XVIII amb importants reformes al XIX.

Excavació Arqueològica: La planta de l'edifici presentava una superfície aproximada de 65 metres quadrats, dividida en tres trams o nevades, les dos primeres corresponents a la casa i la tercera ocupada per un petit pati amb cisterna i l'estable. Sobre aquest espai, vàrem plantejar dues cales, la Cala A, situada a l'àmbit del pati, de 2 x 2 metres, i la B, més petita, situada a l'interior de la vivenda, en la primera nevada, de 1,60 x 0,60 metres.

Descripció de les estructures: L'excavació del pati, ha permès documentar una sèrie d'estructures excavades sobre la gleva de base natural, que podem interpretar com estructures de funció hidràulica, vinculades a la cisterna que encara es conservava. Hi destaquen dues sequietes, quasi perpendiculars, i una cubella de forma quadrangular que serviria de basseta/filtre de la cisterna, amb la qual es comunicava. Tots aquests elements, foren coberts i inutilitzats per un potent reompliment de terres i altres materials (U.E. 3), conjunt que podem datar al segle XVII. La Cala B, situada junt al mur de mitgera de la casa, no ha oferit materials arqueològics. Tanmateix, hem pogut documentar un anterior nivell de paviment, per sota de l'actual format per "matacans" de fang cuit, fet ara de terra argilenca xafada i endurida, així com el nivell de preparació de terres argilenques endurides d'uns 20 cm. de gruix, sobre els que s'assentaven els fonaments de la casa.

Valoració: Tot i tractar-se d'estructures domèstiques d'escassa entitat, l'excavació ha permès recuperar alguns materials i altres indicis que ens fan pensar que aquesta parcel·la urbana va ser ocupada en algun moment del segle XVI, moment en que datem les estructures hidràuliques localitzades al pati. Potser, això ens indique, tal com s'esdevé a l'antiga farmàcia de Tena (amb materials ceràmics que no podem fer recular més enllà del segle XVI), l'ampliació de l'espai urbà cap a l'oest / sud-oest, just a l'altra banda del llarguerut carrer de Sant Josep / Verge del Pilar / Pastores que travessa de nord a sud la vila.

13. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER MAJOR NÚMERO 32.

Excavació arqueològica de salvament sobre una pati o solar.

Tipus d'estructures: Les úniques estructures descobertes, de tipus hidràulic, presenten una

cronologia recent; una petita canalització per desguassar els excedents d'aigua d'una cisterna, i aquesta mateixa estructura.

Data de la intervenció: Del 9 al 13 de febrer de 1998. **Director de l'excavació:** Joaquim Bolufer.

Referències històriques: El solar es situa dins l'àmbit de la vila murada.

Excavació Arqueològica: Sobre la superfície del solar es varen marcar i realitzar tres cales orientades seguint el sentit dominant del pati, és dir, de sud a nord, que foren denominades A, B i C. La primera tenia unes dimensions de 2,50 x 2,30 metres. La cala B, va consistir en un petit sondatge de 1,50 x 1,50 mts. situat a la base d'un dels pilars de tosca que marcaven els trams constructius de l'edifici enderrocat. La cala C, a l'extrem nord, va ser la major de les cales marcades amb unes dimensions de 5 x 3 mts.

Descripció dels nivells estratigràfics: Totes tres cales presentaven un mateix perfil estratigràfic, amb una capa superficial d'entre 20 i 5 cm. de potència, per sota de la qual es situava el nivell de sòl geològic de margues miocenes.

Valoració: La intervenció arqueològica de salvament realitzada al número 32 del carrer Major no ha aportat dades d'interès arqueològic, ni pel que fa a l'existència d'elements constructius ni pel que fa a la recuperació de materials arqueològics.

A tall d'hipòtesi, podríem interpretar la inexistència d'evidències arqueològiques en aquesta zona, en el sentit que potser correspondria a un àrea no ocupada o no urbanitzada fins a temps relativament recents.

14. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER D'AVALL NÚMERO 41.

Excavació de salvament realitzada prèviament a la construcció de l'edifici destinat a Arxiu Municipal.

Tipus d'estructures: Estructures domèstiques (celler? i altres estances)

Data de la intervenció: Del 29 de maig al 6 de juliol de 1998.

Director de l'excavació: Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: No es coneix cap referència documental escrita sobre l'edifici que ocupava aquest espai. Tanmateix, la tècnica constructiva de l'edifici permeten considerar-lo una construcció anterior al segle XVIII.

Excavació Arqueològica: La profunda alteració del sector sud de la parcel·la (que havia estat rebaixada per sota del nivell natural de margues), obligà a centrar l'excavació al sector sud, on es realitzaren dues cales; la A, de 3 x 4 mts., i la B, de 2,80 x 4 mts., en total uns 21,6 metres quadrats de superfície.

Descripció de les estructures: Ha estat documentada, parcialment, una estança domèstica de planta rectangular, semi-excavada en el sòl natural U.E. 3, i amb una cronologia moderna (probablement del segle XVIII o XIX). Al nord, a la Cala B, van ser documentades les restes d'un paviment hidràulic de morter de calç U.E. 7, de forma rectangular, de menys de 3 metres quadrats de superfície; paviment d'un espai que hem interpretat com un petit celler d'època medieval.

Valoració: Aquesta intervenció, localitzada al costat de l'antic Hospital de la vila –edifici bastit a principis del segle XVI–, a permès documentar una estructura arquitectònica U.E. 7 datada (en base als materials ceràmics recuperats) a finals del segle XIV o principis del XV. Aquestes dades, i altres referències arqueològiques conegudes en aquesta àrea, ens serveixen d'argument per incloure aquest sector dins el primer recinte murat de la vila.

15. EXCAVACIONS DE SALVAMENT CARRER VERGE DEL PILAR 2.

Seguiment de les obres de fonamentació i excavació arqueològica de salvament que va afectar el sector sud de la parcel·la ocupada anteriorment per un forn de pa tradicional i una vivenda.

Tipus d'estructures: Les estructures aparegudes a l'excavació eren totes de cronologia molt recent: un comú amb mauro i les restes d'una cubella rectangular probablement vinculada al celler de la

casa.

Data de la intervenció: 13 d'octubre a 12 de novembre de 1998.

Director de l'excavació: Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: No coneixem cap referència documental històrica sobre l'edifici. Fins els anys seixanta la planta baixa corresponia a un forn de coure pa del que encara es conservava el forn així com un aljub, de construcció anterior, amb volta rebaixada de carreus de tosca. Aquesta parcel·la es situa uns 150 mts. al sud-oest de l'església, en un dels carrers que travessen de nord a sud la vila (carrer Sant Josep / carrer Verge del Pilar / carrer Pastores), alineament que potser siga indicador d'un antic recinte urbà.

Excavació Arqueològica: Aquesta intervenció ha consistit, bàsicament, en la realització del seguiment de les obres de fonamentació per a la construcció d'un edifici de nova planta. L'únic sondatge practicat, de 3 x 4 metres, es localitzava a l'extrem sud del solar, sector on el sòl geològic (margues miocenes sobre les que s'assenta el poble) no havia estat rebaixat i que per tant permetia suposar la presència de dipòsits o reompliments arqueològics.

Descripció dels nivells estratigràfics: L'excavació a destriat un total de nou unitats estratigràfiques, amb una estratigrafia que podríem resumir en tres nivells. Un primer nivell superficial corresponent a les restes rebolicades de l'enderrocament de l'edifici (U.E. 1), un segon nivell ocupat per diverses estructures i reompliments (U.E.2 / U.E.9), de cronologia recent, i el nivell de base, estèril arqueològicament, corresponent al sòl geològic de margues miocenes.

Valoració: Aquesta intervenció arqueològica, realitzada al si de la vila de Xàbia, dins l'àmbit de l'entramat urbà que suposem ocupat ja al segle XIV, no ha oferit cap material ni evidència d'època baix medieval o moderna.

Tots els elements descobert corresponen a estructures de construcció molt recents i en ús fins l'actualitat. Potser, l'única excepció, i això ben relativament, ho seria el paviment U.E.6 i el muret que el definia per la banda nord U.E.5/U.E.4. Aquest paviment i l'espai que definia originàriament, seria en relació, ben probablement, amb el forn de coure pa que va deixar de funcionar a les darreries dels anys seixanta o principis del setanta del segle XX. El forn, destruït durant la construcció de l'actual edifici, havia estat bastit durant la dècada dels quaranta, sent tapiat el seu accés quan deixà d'estar en ús.

També vinculat amb aquest obrador, tot i que seria una estructura anterior (segurament, l'única conservada de la construcció que originàriament va ocupar el solar), es conservava un espai rectangular cobert per una volta de carreus de pedra tosca, paral·lel al carrer i per baix del seu nivell, que per les seues característiques, pensem que correspondria a un aljub, amb una datació incerta, que tanmateix no crec que pugam fer recular més enllà del segle XVIII.

16. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A LA RONDA SUD NÚMERO 18.

Excavació arqueològica de salvament motivada per la sol·licitud d'enderrocament d'una estructura arquitectònica porticada bastida amb carreus de tosca, així com d'altres elements adossats.

Tipus d'estructures: Mena de llotgeta de planta rectangular, amb dos pisos i coberta a un aigua, sustentada originàriament per quatre arcs de carreus de tosca a banda i banda dels costats llargs, conservats íntegrament en la façana sud, d'arcs rebaixats, mentre que a la façana nord sols se'n conservava sencer un dels arcs i l'arranc de l'altre, ara quasi de mig punt. Al pis superior, dos arcs més petits (un dels quals només conservava l'arranc) sustentaven la teulada en la frontera nord, mentre al sud la teulada descansava sobre un mur de maçoneria comuna de blocs i morter de calç. A l'extrem nord-est, fora d'aquesta estructura, un cup de planta quadrangular s'adossava al mur exterior de la llotgeta.

Data de la intervenció: Del 9 al 19 d'agost de 1999. **Director de l'excavació:** Joaquim Bolufer.

Referències històriques: Tot i la singularitat de l'estructura, no hem trobat cap referència documental

sobre l'edifici.

Excavació Arqueològica: La intervenció arqueològica pretenia sondejar la base de l'estructura porticada per tal de fixar la seua cronologia. Tanmateix, tot el pati havia estat molt rebaixat per tal de nivellar el terreny i facilitar l'accés; transformacions documentades en altres solars de la Ronda Sud practicades a arran de l'enderrocament de les muralles en el darrer quart del segle XIX. Tot i així, es plantejaren tres petites cales a la base de la façana sud: la cala A de 200 x 55 cm., la cala B de 200 x 75 cm. i la cala C de 150 x 100 cm.

Descripció dels nivells estratigràfics: L'excavació només a pogut destriar dos nivells: una capa superficial formada per margues clares i soltes amb restes orgàniques que contenien alguns materials ceràmics de cronologia molt recent i per baix, les margues compactes del sòl geològic.

Valoració: Aquesta intervenció arqueològica ha permés documentar i valorar una estructura arquitectònica ben singular, que seria utilitzada per emmagatzemar productes agrícoles i que probablement també serviria per aixoplugar eines, carros i altres estris. Les seues característiques, ens permeten establir paral·lels amb d'altres edificis de la Marina Alta com ara el pòrtic de la Sala de Dénia, la Sala de Teulada, la llotgeta de Benissa, l'alqueria del Colomer a Jesús Pobre o els porxes de la Sala o Ajuntament de Xàbia, tot i que l'edifici de la Ronda Sud tindria un ús privat.

Tots aquests edificis, mostren un llenguatge arquitectònic d'arrels renaixentistes que a la comarca perduraran fins al segle XVIII. Justament, aquesta serà la cronologia de la llotgeta de la Ronda Sud, amb una datació que hem pogut establir en base a alguns dels materials ceràmics reutilitzats en els seus paraments (ceràmiques de reflex daurat i blau de Manises), terrisses que ens permeten fixar la seua construcció en la primera meitat del segle XVIII.

17. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A LA CAPELLA DE LA CASA DE LES PRIMÍCIES.

Excavació arqueològica de salvament que va afectar l'àrea de la capella de la Casa de les Primícies, espai rectangular d'orientació nord-est sud-oest, amb una superfície aproximada de 55 metres quadrats.

Tipus d'estructures: Reompliments (preparacions de paviments), pou mauro i una sitja excavada al subsòl natural de "gleva" (margues miocenes).

Data de la intervenció: 12 d'abril al 12 de maig de 2000.

Director de l'excavació: Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: Val aquí, tot el que hem escrit en referència a les dues anteriors excavacions realitzades a l'àmbit d'aquest edifici.

Excavació Arqueològica: La intervenció ha consistit en el seguiment del buidat d'un potent reompliment sobre el que s'assentava el paviment actual –i modern– de la capella. Aquest conjunt presentava una potència de quasi 2,5 metres en la meitat est, i uns 100 centímetres, aproximadament, en la meitat oest. Per baix d'aquestes capes de cronologia moderna (segles XIX i XX), hi aparegueren i foren buidats els reompliments de dues estructures excavades en la gleva natural.

Descripció de les estructures i els nivells estratigràfics: El potent reompliment de quasi dos metres de potència en l'àrea central de la capella, estava format per tres capes sobre les que s'assentava un paviment de taulells hidràulics de la segona meitat del segle XX. La capa superior, d'uns 60 cm. de potència, estava formada per runcla de riu de tamany mitjà-petit. Li seguia una capa d'uns vuitanta cinc centímetres de composició heterogènia (blocs calcaris, morter de calç desfet, enderrocs, fragments de teules, etc.). Per sota, una capa que ultrapassava els 100 cm. de potència, estava formada bàsicament pel sòl de gleva geològic desfet i rebolicat. Aquesta capa, s'assentava sobre l'estrat geològic de margues blanquinoses.

Junt amb aquests reompliments/preparacions, s'hi localitzaren dues estructures excavades sobre l'estrat geològic. Un pou mauro –pou negre– aparegut a l'angle sud-oest de la capella, de secció circular, amb un diàmetre màxim de 190 cm. i un profunditat màxima excavada de 110 cm.

Aquest element presentava un reompliment de grans rungles i uns escassos materials ceràmics de les acaballes del s.XIX o primeries del XX. A l'àrea central de la capella, per baix del mur del nord, hi aparegué una sitja circular excavada al sòl geològic. Aquesta estructura, d'uns 130 cm. de diàmetre màxim i uns 80 cm. d'altura màxima conservada, presentava un reompliment de terres margoses amb restes de morter de calç desfet, blocs calcaris i fragments d'enderrocs (teules, rejoles massisses i fragments d'enlluïts de morter de calç). Les ceràmiques recollides (terrisses de Paterna decorades en verd i manganés, comunes envernissades i sense), ens permeten datar el moment d'amortització de la sitja durant la primera meitat del segle XIV.

El basament del mur de la capella presentava en el costat nord-est dos arcs rebaixats de carreus de tosca (que han estat parcialment descoberts), que correspondrien a una estructura subterrània de mitjans del segle XIX. Aquest espai ocuparia la meitat est de l'àmbit de la capella i part del carrer Sant Bonaventura (vejau Excavacions al carrer S. Bonaventura, fitxa núm. 13). També han estat descoberts sobre el parament del mur sud de la capella, restes del mur original d'encofrat de morter de calç i la meitat d'un arc gòtic (segle XV?).

Valoració: L'excavació del subsòl de la capella de la casa de les Primícies, ha permès documentar una estructura del primer assentament urbà de la vila, semblant a les altres sitges aparegudes al carrer Santa Marta o el pati de la casa Arnauda. Estructures i materials, que ens permeten anar definint el perímetre del primer recinte urbà de Xàbia. D'altres evidències, com ara els paraments d'encofrat de morter de calç o l'arc gòtic de tosca, ens aporten dades sobre l'edifici medieval de la casa de les Primícies.

18. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER MAJOR NÚMERO 12.

Excavació arqueològica de salvament sobre una pati o solar destina a acollir la pròxima ampliació del museu municipal.

Tipus d'estructures: Per baix dels paviments de l'edifici enderrocat, s'hi localitzaren quatre pous negres circulars (d'entre 100 i 140 cm. de diàmetre, i una profunditat màxima d'entre 170 i 190 cm.) excavats a la gleva. També a l'extrem nord-est hi aparegué un petit celler rectangular relacionat amb l'edifici enderrocat, i un porta de comunicació sobre el mur que fa de mitgera, amb brancalades de carreus de tosca i arc apuntat.

Data de la intervenció: 14 de març a 9 d'abril de 2001.

Director de l'excavació: Joaquim Bolufer Marqués.

Excavació Arqueològica: La intervenció ha afectat a tota la parcel·la, de poc més de 150 metres quadrats de superfície, de la qual foren arrancats els modern paviments que la cobrien, i que s'assentaven sobre el sòl natural de glevs. Metodològicament, l'espai va ser dividit en vuit àmbits, orientats de sud a nord. Hi foren realitzades tres petites cales: Cala a, en l'àmbit I, adossada al mur mestre A, la cala b, en l'àmbit II, sobre el parament interior del mur de frontera de la casa; i un petit sondatge que anomenem c, que s'adossava a la mitgera nord, baix de la porta engegada esmentada més amunt.

A l'àmbit VI, situat a l'extrem nord-oest del solar i que corresponia a la cuina de l'antiga casa, s'hi localitzaren un conjunt de quatre pous negres de planta circular i desenrotllament vertical, excavats sobre el sòl natural de margues blanquinoses.

Descripció dels nivells estratigràfics: Les diverses cales realitzades han mostrat un únic nivell arqueològic compost per margues, que s'assentava sobre el sòl geològic natural. Aquesta capa correspondria al reompliment de les rases o xanques de fonamentació de l'edifici enderrocat. Els pous negres presentaven una estratigrafia un poc més complexa: al pou 1 s'hi destriaren 3 capes superposades; al pou 2, també 3 capes, mentre que als pous 3 i 4 (sols parcialment excavats) vam destriar una sola capa.

Valoració: Aquesta intervenció ens ha permès documentar dues estructures baix-medievals –els

pous negres 1 i 2– que han aportat, a més, un important conjunt de materials ceràmics del segle XV. Els altre dos pous, 3 i 4, també rics en materials ceràmics, presentaven unes cronologies molt més tardanes, centrades en el segle XVIII.

19. EXCAVACIONS DE SALVAMENT A LA PLAÇA DE BAIX NÚMERO 5.

Excavació arqueològica de salvament sobre un gran pati o solar, que havia esta ocupat per un edifici públic bastit l'any 1936-37, destinat a teatre-saló d'actes i d'altres usos.

Tipus d'estructures: A més d'un celleret relacionat amb la casa del Majorasgo (casa anterior a l'edifici bastit durant la guerra del 1936-39 pel govern municipal), s'hi han excavat dues jardineres, un pou i cinc pous negres, un els quals seria originàriament una sitja.

Data de la intervenció: 1 al 31 d'agost de 2001. **Director de l'excavació:** Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: El solar es situa dins l'àmbit de l'antiga vila murada.

Excavació Arqueològica: Aquest solar presentava una superfície 283,88 metres quadrats, amb una fort desnivell a l'extrem nord-oest, on l'edifici donava al carrer Roques. L'excavació es va plantejar en extensió, utilitzant mitjans mecànics per arrancar els paviments de l'edifici i descobrir, a uns 40 cm per baix, el sòl natural de margues. Sobre el pis geològic es definiren clarament una sèrie d'estructures caracteritzades per estar excavades sobre les margues, així com pels seus reompliments de terres fosques, característiques que facilitaven la seua identificació i excavació. La major concentració d'estructures es situava a la meitat nord-est del solar, amb cinc pous negres –tres dels quals es situaven a l'espai recaient al carrer Roques–, una basseta rectangular que interpretem com una jardinera, i una estança rectangular (d'uns 6 metres de longitud i uns 150 cm. d'amplària) amb un paviment de matabans (rejoles rectangulars massisses) i murs de maçoneria comuna de morter de calç i blocs, que correspondria a un celler de la casa dels Bas. Per sota d'aquesta estructura aparegué una gran sitja/pou amb una profunditat màxima de 280 cm., un diàmetre a la boca de 140 cm. i un diàmetre màxim a la base de quasi 220 cm. La meitat oest del solar només va oferir dos elements: una mena de jardinera de cronologia recent (segle XIX-XX) i un pou de 4 metres de profunditat, amortitzat al segle XVII.

Descripció dels nivells estratigràfics: Com s'esdevé a la majoria de les excavacions fetes a la vila, la seqüència estratigràfica no presenta gran complexitat. Així, per baix dels paviments es situen els elements breument descrits damunt, amb reompliments homogenis.

Valoració: L'excavació d'aquest ampli solar de planta trapezoïdal, ens ha aportat riques informacions sobre els segles XVII/XVIII, amb un voluminós i divers conjunt de materials ceràmics i d'altra mena, recuperats en els reompliments de les diverses estructures localitzades. Sembla significatiu també, el no haver localitzat estructures ni materials ceràmics d'època medieval, si més no quan sabem que des del segle XIV aquest sector de la vila estaria inclòs dins el recinte murat de Xàbia.

20. EXCAVACIONS DE SALVAMENT AL CARRER SANT AGUSTÍ 10.

Excavació arqueològica de salvament sobre una pati o solar que havia estat ocupat per una vivenda tradicional que conservava en alguns sectors dels murs de la frontera de l'edifici, i en el mur mestre de la primera nevada, restes de paraments d'encofrats de terra i morter de calç, possiblement de cronologia medieval.

Tipus d'estructures: Aljub o cisterna quadrangular. Aquesta estructura, de 115 x 150 cm. de costat, i una profunditat de 210 cm., conservava en bon estat els paraments originals de morter de calç i un fi enlluït de calç de tonalitat rosada, característic de les estructures destinades a emmagatzemar líquids. A la base, s'apreciava una mena de coconet o apurador, de forma circular (d'uns 50 cm. de diàmetre) i escassa profunditat (uns 5 cm.), que serviria per de netejar i buidar el dipòsit. El tancament o coberta de l'aljub, probablement una volta de morter de calç, hauria estat destruït ja en època medieval, quan l'estructura va deixar de ser utilitzada.

Data de la intervenció: 23 d'octubre al 8 de novembre de 2002.

Director de l'excavació: Joaquim Bolufer Marqués.

Referències històriques: No en coneixem.

Excavació Arqueològica: L'escassa superfície del solar (uns 62 m.²) ens va permetre plantejar una excavació en extensió. La primera acció va consistir en rebaixar, amb mitjans mecànics, els paviments recents i el reompliment de runglà de riu que s'assentava sobre el sòl natural. Per sota d'aquests nivells moderns, es van delimitar clarament tres àrees: l'extrem nord –corresponent a l'estable de la casa, en ús fins a temps recents–; l'àrea de la cuina i cisterna de la casa –al mig–; i el primer tram de la vivenda, a l'extrem sud, on s'apreciava una cisterna moderna inutilitzada, i el perímetre rectangular de l'única estructura medieval localitzada i posteriorment excavada.

Descripció dels nivells estratigràfics: També ara, podem parlar de tres nivells arqueològics: Un nivell superficial de cronologia moderna (anys seixanta del segle XX), que correspondria al paviment de taulells hidràulics i al potent reompliment de 30-40 cm. de runglà de riu sobre el que s'assentava. Un nivell de reompliment de terres margoses i alguns materials arqueològics, que corresponia al potent conjunt –U.E.2– que omplia un aljub rectangular d'època medieval. Ceràmiques recollides ens permeten datar l'estructura a finals dels segle XIV o primeries del XV.

El nivell de les gleves o margues blanquinoses naturals sobre el que fou excavat l'aljub, i que serveix de base a la vila.

Valoració: Aquesta intervenció ens ha permès descobrir i excavar un aljub de planta rectangular, que havia estat construït sobre les margues naturals.

Aqueixa estructura va ser inutilitzada i amortitzada amb un potent reompliment de terres i altres materials durant les primeres dècades del segle XV. Entre els materials ceràmics recollits, varen ser recuperats uns pocs fragments de terrisses andalusines, residuals dins el conjunt majoritàriament feudal (segles XIV-XV) que ens remeten, però, a l'assentament d'època islàmica que hi existí sobre la part més alta de la vila.

Aquesta estructura medieval, ens permet suposar que almenys a la segona meitat del segle XIV, aquest sector formaria part de la vila medieval, indicant-nos el límit nord de la muralla que coincidiria, pam dalt o baix, amb l'actual Ronda Nord.

BIBLIOGRAFIA

- BOLUFER MARQUÉS, Joaquim. 1985. **“Aproximación al poblamiento islámico de los Terminos Municipales de Xàbia y Benitatxell”**. Actes del II Congreso de Arqueología Medieval Española (Madrid, gener 1987).
- BOLUFER MARQUÉS, Joaquim. 2000. **“Els primers segles de la Xàbia cristiana (segles XIII-XIV)”**. Revista de Festes de Moros i Cristians de Xàbia. Pp 60-62. Xàbia, 2000.
- MADDOZ, Pascual. **Diccionario Geografico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar**. Tom IX. Pp 477-480. Madrid 1847.
- BARON DE SAN PETRILLO. **La Heraldica en Javea**. València 1941. Edició facsímil de l'Ajuntament de Xàbia 1999.
- CHABÀS, Roc. **Historia de Denia**. (Reedició de l'original de 1874). Institut d'Estudis Juan Gil-Albert i Ajuntament de Dénia. Alacant 1985.
- CHABÀS, Roc. El Archivo I. Dénia 1886-87. Secció documents:
 - Document de 16-XI-1304; ACA, Reg. 258, fol.179. pp 159-60.
 - Document de 16-XII-1304; ACA, Reg. 202, fol.188. pp 168.
 - Document de 5-III-1306; ACA, Reg. 204, fol.10. pp 175-76.
 - Document de 29-V-1308; ACA, Reg. 204, fol.10. pp 192.
- GRAU ESCRIBIELLA, Antoni F. **Domini i propietat a la Marina Alta. Dénia, Xàbia i El Verger. Segles XV-XIX**. Beca d'Investigació Ajuntament de Dénia 2. Alacant 2001.
- BOIX, Vicent. **Noticia Histórica del Santuario de Ntra.Sra. de los Angeles, de la villa de Jábea**. Dénia 1864. Edició facsímil de l'Ajuntament de Xàbia 1986.
- BOIX, Vicent. **Vida y Escritos de la venerable Sor Maria de Jesus, fundadora del Cconvento de religiosas descalzas de la villa de Jábea**. Imp. Botella. Dénia 1865.
- ESPINÓS, A. i POLO, F. **Xàbia, Anotaciones historicas de una villa mediterranea**. Instituto de Estudios Juan Gil-Albert (Diputació d'Alacant) i Ajuntament de Xàbia. Xàbia 1985.
- IVARS, Joan. **“El fogatge de 1381 i el Morabatí de 1403 de Dénia i Xàbia”**. Pp 179-192. Actes del III Congrès d'Estudis de la Marina Alta. Sant Vicent 1990.
- CRUAÑES, Godofredo. **“Efemerides históricas de la villa de Jábea”**. Pp 13-108. Xàbiga 1. Xàbia 1986.